

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk-politisk anknytning

OLOF BOLIN

Motsägelsefull agrarhistoriker – replik till Janken Myrdal

Janken Myrdals replik i *Ekonomisk Debatt* (Myrdal [2002]) på min kommentar till hans utredning (Bolin [2002]) om bondens nya uppdrag närmast förstärker min ursprungliga kritik. Givetvis välkomnar ekonomer synpunkter på sin disciplin, men man får ju inte automatiskt synergieffekter av de ”samarbetsprojekt mellan samhällsvetenskaper och mellan samhälls- och naturvetenskap”, som Myrdal förhoppningsfullt aviserar. Tvärvetenskap gör inte sällan de inblandade tvärliska. ”Nya tolkningar på ömsesidighetens grund” förutsätter att de inblandade geditget behärskar sin egen disciplin och har en viss insikt i andras begreppsapparat. Jag skall här enbart beröra två aspekter på hans replik som kan vara av allmänt intresse i dessa avseenden: den ena berör hans kritik av nationalekonomin som en inskränkt vetenskap – ”tankar instängda i en modell” – och den andra hans syn på politiken som ett uttryck för folkviljan.

OLOF BOLIN är professor i jordbrukssektorns ekonomi och internationell handel vid SLU i Uppsala. Hans forskningsfält täcker ekonomisk modellering av jordbrukets marknader och analys av jordbrukspolitik.

Kritiken av nationalekonomin

Myrdal ägnar ett helt kapitel i sin utredning till att diskutera den ekonomiska vetenskapen och skriver i sin replik: ”För historikern är den breda tolkningen självklar. Ideologi, ekonomi, politik, moral, religion har under olika historiska epoker varit så sammantvinnade att det är svårt att vara monolitisk. För ekonomen, som har ett kortare tidsperspektiv och en snävare teoretisk modell, förefaller historikerns tolkning vara oprecis medan historikern suckar över ekonomens förenklingar där stora delar av skeendet försvinner.” De stora och vackra orden till trots gör Myrdal det enkelt för sig i sin empiriska analys. Resonemangen kring arbetsvärde läran och den marginella betalningsviljan får illustrera hur hans kritik präglas av vanföreställningar om den ekonomiska vetenskapen och hur de utmynnar i en analys långt enklare än vad den ekonomiska modellen föreskriver.

Myrdal säger i sin replik: ”I jämförelser mellan olika produktionsgrenar kan en beräkning av arbetstid vara ett värdefullt instrument.” Och senare: ”Det förslag jag ger är att identifiera behov, de resurser i form av arbete som behövs och den brist som kommer att uppstå eftersom resursmängden är begränsad.” Myrdal skriver vidare: ”I en analys av gårdar i ett

samhälle med en mycket liten marknadsproduktion (vilket jag som historiker många gånger gjort) är det meningslöst att tala om 'marginell betalningsvilja', eftersom det inte finns någon sådan. Man måste arbeta med begrepp som 'behov', och exempelvis utgå från föda och husrum."

Arbetsåtgången och dess fördelning är hos Myrdal rena beskrivningar och inga förklaringar ges annat än att de möjligen är behovsrelaterade. Om arbetsfördelningen skall tänkas utgå från behoven undrar man hur avvägningar mellan olika behov kan tänkas gå till. Har Myrdal uppställt en behovshierarki, såtillvida att man först tillgodoser ett behov fullt ut, sedan nästa och så nästa, i en strikt rangordning? Är rangordningen dessutom densamma för alla människor?

Att använda arbetsåtgången som en indikator på produktionens omfattning och inriktning kan möjligen anses vara ett korrekt tillvägagångssätt för ett jordbruk på 1800-talet, där arbetskraften var den viktigaste insatsen och när arbetsintensiteten inte skilde sig mycket mellan olika produktionsgrenar. Tillämpat på dagens jordbruk skulle resultaten emellertid bli absurda och ett betalningssystem uppbyggt kring produktens arbetsinnehåll skulle i ett modernt samhälle leda till ett formidabelt kaos och kollapsa.

I den ekonomiska modellen, å andra sidan, fördelar även fattiga bondehushåll, som inte alls handlar med andra hushåll, sina resurser mellan olika aktiviteter, såsom föda, husrum m m. Valet styrs av hushållets preferenser, av den tillgängliga teknologin, och sker efter principen "marginell betalningsvilja". "Betalningsvilja" speglar att man måste avstå något för att uppnå något annat – ökar man sitt arbete i en viss verksamhet måste man dra ned det i en annan. "Marginell" innebär att dessa avvägningar ständigt omprövas och sker på marginalen. Frågan är t ex: Vilket utbyte ger den sista arbetstimmen i olika verksamheter? I jämvikt är dessa margi-

nella utbytesförhållanden lika stora i alla verksamheter. Vore de inte så skulle hushållet vinna på att omfördela sin tillgängliga arbetstid, något som Robinson Kruse tidigt insåg i sin sofistikerade arbetsplanering – och det innan Fredag dök upp.

Den ekonomiska modellens instrument ger därmed en konstruktiv bas till att inte bara beskriva, utan också till att förklara, hushållets arbetsfördelning. Den resulterande arbetsfördelningen speglar inte nödvändigtvis personernas *behov*, utan deras vilja och förmåga att betala för sin konsumtion. Detta kan visserligen tolkas som en inskränkt modell, men är analytiskt vida överlägsen den Myrdalska behovs- och arbetsanalysen. Att förneka begreppet marginell betalningsvilja blir att förneka något mycket grundläggande i mänskligt beslutsfattande. Vore det likväldigt, och mot all förmodan, så att det inte existerar marginell betalningsvilja i historiska och fattiga samhällen, så följer ändå inte av detta att den framtida jordbrukspolitiken, som skall sätta villkoren för *dagens* jordbruk, bör bortse från begreppet marginell betalningsvilja.

Synen på politiken

Den i sak kanske mest intressanta skillnaden mellan oss är synen på politik. Myrdal pläderar starkt för att politik är ett uttryck för folkviljan, inte minst genom att åberopa det underförstådda samhällskontraktet runt jordbrukspolitiken som han, fortfarande utan vetenskapligt stöd, hävdar existerar. Uppfattningen att all politik är bra kan synas märklig utifrån vad Myrdal själv skriver i sin replik: "Krisen för dagens jordbrukspolitik ligger i att kollektivet efterfrågar andra saker än vad delar av stödet går till." Man kan därmed förledas tro att jordbrukspolitikens numera många och välkända misslyckanden också uppfattats av Myrdal. Han skriver emellertid: "När jag talar om att politiken är ett fungerande instrument för fördelning av samhälleliga resurser innebär det-

ta att jag sätter frågetecken för att politiker eller andra personer inom denna sfär långsiktigt skulle lyckas med att agera i huvudsak i eget intresse (jag förnekar därmed inte egenintressets roll).”

Gentemot Myrdals synsätt kan man hävda (se Bolin & Rabinowicz [1992, s 47–88]) att, även om jordbrukspolitiken kan sägas bygga på en genuin sympati för jordbrukssektorn och en därmed förknippad betalningsvilja hos medborgarna, kan det ursprungliga uppdraget sägas ha förfuskats i de politiska processerna. Man kan här som ekonom åberopa den så kallade ”principal-agent”-teorin. Uppdragsgivarna/medborgarna (principalen) har givit de politiska och byråkratiska instanserna (agenten) uppgiften att leverera alla de trevliga värden som jordbruket normalt förknippas med (här brukar listan göras lång och har dessutom blivit allt längre över tiden), men agenterna har i den svårgenomskådliga politiska och byråkratiska processen förfuskat sitt uppdrag. Välorganiserade och välmotiverade särintressen har kunnat hävda sig i processen och tillskansat sig fördelar, fördelar man hittills lyckats dölja tämligen väl bakom jordbrukspolitikens alla vackra mål och dess invecklade regleringar. Vilken medborgare vill avsätta tid och kraft att lära sig tureerna i den snåriga jordbrukspolitiken, en politik som inte ens experter till fullo behärskar? Ibland hävdas t o m att det är två ting människor normalt inte vill veta innehållet i – det ena är korv och det andra är jordbrukspolitik.

Med ett dylikt synsätt blir det slutliga politiska utfallet inte med nödvändighet ett uttryck för folkviljan, utan starkt beroende av det politiska spelets speciella beslutsregler (majoritetsröstningar m m) och kan starkt komma att gynna välorganiserade särintressen och grupper i medianpositioner (t ex centerpartiet, tidigare bondeförbundet). I sådana makt- och särintresse-termer blir det för många besynnerliga jordbrukspolitiska utfallet dessutom begripligt, men är kanske inte alls i samklang

med allmännyttan eller folkviljan. Är nu detta ett adekvat sätt att beskriva politik kanske man skall vara försiktig att ge det politiska systemet ännu större, och dessutom vagare, uppgifter och befogenheter på jordbrukets område än det redan besitter.

Referenser

- Bolin, O, [2002], ”Bondens nya uppdrag – en kritisk granskning av Janken Myrdals utredning”, *Ekonomisk Debatt*, årg 30, nr 1, s 71–76.
- Bolin, O & Rabinowicz, E, [1992], ”Ur askan i elden – får vi en förnuftigare jordbrukspolitik i EG?”, i Bolin, O & Swedenborg, B (red), *Mat till EG-pris?: Den svenska livsmedelskedjan i ett EG-perspektiv*, SNS Förlag, Stockholm.
- Myrdal, J, [2002], ”Mot tankar instängda i en modell – svar till Olof Bolin”, *Ekonomisk Debatt*, årg 30, nr 2, s 177–182.